

1980 Sonrası Küreselleşmenin Etkisi İle Güçlenen Neoliberal Politikaların Sosyal Devletin Rolüne Etkisi ve Küresel Sivil Toplumun Ortaya Çıkışı

Merve Ege YANBASAR AKTAŞ¹

Özet

Sivil toplum kavramı çok eski dönemlerde ortaya çıkmış olmasına rağmen, küreselleşmenin etkisi ile 1980'li yılların sonlarında dünya gündemine gelmeye başlamıştır. Bu döneme kadar devlet denilince akla sosyal hayatı düzenleyen bir otorite gelmekteydi. Ancak zaman içerisinde yaşanan karmaşıklıklar ve ekonomik nedenler ile devletin toplumsal sorunları çözmede yetersiz kalması, küresel sivil toplum kavramını gündeme getirdi. Bu çalışmada sivil toplum ve devlet ilişkisini ele alırken öncelikle ilkel toplumların tarihsel süreç içerisinde belirli toplumsal hareketler ile siyasallaşarak devletin doğuşuna neden olması ve devlet kavramının gelişimini, buradan hareketle sivil toplum kavramının tarihini, liberal ve neoliberal politikalar etkisinde devletin sahip olduğu rolü, küreselleşme ile gelişen küresel sivil toplum kavramı bağlamında sivil toplum ile devletin göz ardı edilemez ilişkisini inceleyeceğiz. Çalışma sonucunda sivil toplum kavramının, sosyal hayatın düzenlenmesi, toplumsal sorunların ele alınması ve bu toplumsal sorunlara küresel boyutta çözüm aranması süreçlerinde devlet kavramının karşısında etkinliğinin arttığını göreceğiz.

Anahtar Kelimeler

Küreselleşme • Neoliberalizm • Sivil Toplum Kuruluşları

The Effect of Neoliberal Policies Strengthened by Globalization After 1980, on the Role of the Social State and the Emergence of Global Civil Society

Merve Ege YANBASAR AKTAŞ¹

Abstract

Although the concept of civil society originated in ancient times, it began to come to the world agenda in the late 1980s with the effect of globalization. Until this period, when the state was called, an authority that regulated social life came to mind. But over time, complexities and economic reasons, as well as the inability of the state to solve social problems, raised the concept of global civil society. In this study, we will first examine the relationship between civil society and the state in the context of the concept of global civil society, the history of the concept of civil society, the role of the state under the influence of liberal and neoliberal policies, the relationship between civil society and the state in the context of the concept of global civil society developing with globalization. As a result of the study, we will see that the concept of civil society increases its effectiveness in the face of the concept of the state in the processes of regulating social life, addressing social problems and looking for solutions to these social problems in a global dimension.

Keywords

Globalization • Neo Liberalism • Non-Governmental Organizations

1 Marmara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları Yüksek Lisans Öğrencisi, merveyanbasar94@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5116-5118

Başvuru: 20 Ağustos 2021
İlk Revizyon: 17 Eylül 2021
Son Revizyon: 29 Kasım 2021

Kabul: 30 Aralık 2021
OnlineFirst: 31 Ocak 2022

Copyright © 2021 İnsan ve Medeniyet Hareketi
http://toplumsaldegisim.com/
2022 4(1) 70-87

1 Marmara University- Institute of Social Sciences/ Governance and Non-Governmental Organizations Graduate Student, merveyanbasar94@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5116-5118

Giriş

20. Yüzyılın sonuna damga vuran iki önemli kavram olarak sivil toplum ve küreselleşmeyi ele aldığımız bu çalışma, totaliter rejimlerin yıkılması sonucu ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel birçok alanda küreselleşme kavramının etkisiyle yeni bir boyut kazanan sivil toplum kavramı ve bu iki kavram arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Sanayi Devrimi'nden önce tarım ve ticarete dayanan "dünya ekonomisi", Sanayi Devrimi ile hızlı bir gelişim kazandı ve uluslararası alanda etkin bir yapı haline geldi. Bu süreç içerisinde kapitalist üretim modeli dünya ekonomilerinde hâkim konuma ulaştı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni düzen, sonrasında yaşanan Soğuk Savaş Dönemi ve liberal demokrasilerin varlığı, küreselleşmeye giden süreci hızlandırdı. Soğuk Savaş sonrası dönemde ulus devletler gelişen neoliberal politikaların da etkisiyle hem ekonomik alanda hem siyasi ve sosyal alanda etkilerini kaybetmeye başladılar. Teknolojik gelişmelerin de etkisi ile "ulus devletini bireyi" uluslararası bir aktör olma amacıyla ilgi alanlarını siyasal konular ve sorunları kapsayacak şekilde genişletmeye başladı. Yerelde özgürlük ve demokrasi kavramlarında yaşanan gelişmeler, küreselde sivil toplum kavramının yeniden canlanmasına neden olmuştur.

Çok eski dönemlerde ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları, küreselleşmenin etkisi ile 1980'lerde dünya gündemine oturdu. Sosyal hayatı düzenleme işlevine

sahip olan devlet aktörü 19.yüzyılın ikinci yarısı itibariyle birçok alanda yetersiz kalmıştır. Bu durum devlet dışı aktör olarak sivil toplum kuruluşlarına olan ilgiyi arttırmıştır. Son elli yılın yükselen değeri olan sivil toplumun hem ulusal hem uluslararası alanda devletin yarattığı boşluğu doldurabilecek olduğu görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden 1970'li yıllara kadar olan süreç içerisinde devlet kavramını toplumsal kalkınma, refah ve yoksullukla mücadele gibi temel toplumsal sorunların çözümünde ilk yetkili ve sorumlu merci olarak gören Keynesçi Refah Devleti ya da diğer bir deyişle Ulusal Kalkınmacı Devlet modeli, 1980'li yıllar itibariyle terk edilmiş ve yerini devletin bu alanlardan piyasalar lehine çekilmesini esas alan neoliberal politikalara bırakmıştır (Bayraktar: 2017:108). 1990'lar yukarıda bahsettiğimiz alanlarda yaşanan ciddi krizler neticesinde Dünya Bankası da başta olmak üzere pek çok ulusal ve uluslararası kalkınma ve kredi kuruluşları, toplumsal sorunların belirlenmesi ve çözümü konularında STK'ları öncelikli ortak veya paydaş olarak tanımlamışlardır (Kamat, 2004: 166).

Bu makalede devlet kavramının ortaya çıkışından itibaren devlet ile sivil toplum ilişkisine değinirken son dönemde küreselleşme ve neoliberal politikaların devlet faktörü üzerindeki etkisi ve sivil toplum kavramının, devletin sosyal hayattaki yetersizliği ile güç kazanarak gündeme gelmesi sürecini ele alacağız.

Bu çerçevede öncelikle devlet kavramının ortaya çıkışı tarihsel bir arka planda sunulacak ve sonrasında devletin rolünü sivil toplum kuruluşlarına devretmesine neden olan küresel etkiler incelenecektir.

Devlete Giden Süreç

İlkel toplumlardan devlete giden süreçte, insan topluluklarının kırsaldan kent kültürüne geçişi bazı toplumsal olaylar sonucunda yaşanmıştır. İlkel dönemde göçebe bir hayat süren insan toplulukları zaman ile hayvancılık alanında çeşitli gelişmeler kaydetmiş ve besin üretiminin yani tarımın da yapılması ile küçük yerleşim birimlerinde yaşamlarını sürdürmüş ve köy, kasaba gibi yerleşim alanlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Zaman içerisinde nüfustaki artış, kırsal alanda üretilen mal miktarının artması ile fazla malın ortaya çıkması ve bu üretimin pazarlanmasına duyulan ihtiyaç gibi etmenler ve gelişen toplumun yeni ihtiyaçlarının doğması sonucu, toplumu bir arada tutacak, birbirlerine zarar vermelerini engelleyecek siyasi bir varlığa yani devlete ihtiyaç duyulmuştur. Görüldüğü üzere ilkel toplumların tarihsel süreç içerisinde yaşadığı belirli toplumsal hareketler ile siyasallaşmasının sonucunda "devlet" adını verdiğimiz aktör doğmuştur.

2. 1. İlkel Toplum

Günümüzde bilim insanları ve araştırmacılar tarafından insanlık tarihi "ilkel toplum ve uygar toplum" olarak ikiye ayrılmış ve ilkel topluluklar da "avcı

toplayıcı ve besin üretici" topluluklar olarak sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur (Şenel, 2009, sayfa. 134-136).

İlkel toplumların diğer canlılardan farklılaşarak toplum biçiminde ortaya çıkışı süreci, emek faktörünün kullanılması sonucunda yaşanmıştır (Sencer, 1987:33-34). Fransız Antropolog Pierre Clastres ilkel toplum ve uygar toplum arasındaki ayrımı, devletsiz toplum ile devletli toplum arasındaki ayrım olarak değerlendirmenin gerekliliğini vurgulamıştır. Clastres'a göre ilkel toplumlar yani devletsiz toplumlar iktidar/devleti toplumu kaosa sürükleyebilecek olumsuz bir güç olarak nitelerken, uygar yani devletli toplumlar ise aksine iktidarı/devleti kaosa son verebilecek olumlu bir güç olarak görmüştür.

Kabileler şeklinde hayatlarını devam ettiren ilkel toplumlar temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda hayat tarzlarını "sürü halinde yaşayan topluluklar" olarak belirlemiştir. Sınırlı bir nüfus ile varlığını sürdüren ilkel toplumlarda "şeflik makamı" vardır ancak kabileler ayrı bir siyasal iktidarın ortaya çıkışını engellemektedir ve her zaman kabile şefin üzerindedir. İlkel toplum, toplumsal çatışmayı yasaklar, üretimin toplumu ezmesine izin vermez. Besin stoku toplumun ihtiyacı kadardır. Ancak ilkel toplumun ikinci evresi ile besin üretici topluluklar, toplumsal ihtiyaçtan fazlasını üretmeye başlamıştır.

İlkel toplum kendisini oluşturan her şeyin üzerinde "mutlak ve eksiksiz" bir

güce sahiptir. Kendisini meydana getiren alt gruplara özerklik tanımaz.

2.1.1. Avcı ve Toplayıcı Topluluklar

Avcı-toplayıcı toplumları incelediğimizde tarihsel olarak yaklaşık 40.000 yıl öncesine dayanan, yabani bitkiler ve hayvanları yiyerek yaşamlarını sürdüren, herhangi bir üretim yapmaksızın doğa ile uyumlu bir ilişki içerisinde yaşayan toplumları ele almaktayız.

En fazla yüz kişinin yaşadığı bu topluluklarda, üretim faaliyetlerinin yokluktan kaynaklı olarak yöneten ve yönetilen ayrımı olmaksızın, ortak mülkiyetin varlığını ve buradan hareketle toplumsal eşitliğin söz konusu olduğunu görmekteyiz. Kısaca avcı-toplayıcı toplumlar arasında “eşitlikçi ve paylaşımcı” bir değer sisteminin hâkimiyetinden bahsedebiliriz.

2.1.2. Besin Üretici Topluluklar

10-15.000 yıl öncesine dayanan besin üretici topluluklar, bitkisel ve hayvansal üretime geçiş yapıldığı dönemde cinsiyet ayrımına dayalı iş bölümü ile (basit iş bölümü) yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu dönem ilkel toplumdan uygar topluma “geçiş dönemi” olarak da adlandırılmaktadır. Besin üretici topluluklarda insan, önce kendisi için üretim yapmıştır.

Sonrasında ihtiyacının fazlasını üretmeye başlamış ve bu üretim fazlasının bölüşülmesi için örgütsel bir yapıya ihtiyaç duymuştur.

2.2. İlkel Toplum ve Devletin Doğuşu

İlkel toplumlar zaman içerisinde belli aşamalardan geçerek siyasallaşmış ve modern anlamda devletin oluşumu evresinde önemli bir rol oynamışlardır. Avcılık ve toplayıcılık ile “ihtiyaçları kadar” ilkesiyle yaşamlarını sürdüren, toplum içerisinde eşitsizliğin yer almadığı ve demokratik bir yapının söz konusu olduğu ilkel toplumlarda, kurulan bu düzen “savaşlar” nedeniyle bozulmaya başlamıştı. Bu toplumlarda “ferdiyet” sahibi olan tek tek üyeler değil bütün bir topluluktur, yani “klan”dı. Bunun bir sonucu olarak da sorumluluk kolektifti. Bu kolektif yapı hem fail hem de mağdur bakımındandı. Dolayısıyla iki ayrı topluluk fertlerinin birbirlerine verdiği zararlar mensubu buldukları toplulukların savaşmasıyla sonuçlanırdı (Özcan, 2012: 285).

Düzensiz bir yaşam süren çoban toplulukları ve düzenli bir hayata sahip çiftçi toplulukları olarak iki gruba ayrılan bu topluluklar çoban topluluklarının, çiftçilerin üretimini ve süreç içerisinde değişen “ihtiyacı kadar” ilkesi yerine “afet durumları için üretim fazlası”nı yağmalaması ile toplumsal düzen değişmeye başladı. Toplumsal yapıdaki bu ikiliğin savaşa dönüşmesi sonucunda, çobanlar çiftçileri mağlup etti ve çiftçiler üzerinde bir otorite kurdular.

Ve devletin ortaya çıkışına zemin hazırladılar. Burada ilkel toplumdan modern devlete giden süreçte, devletin ortaya çıkışının temelinde aslında toplumun, birbirine sömürü ilişkisiyle bakan karşıt sınıflara bölünmüş olduğunu görmekteyiz.

Toplumsal çözümler sonucu yerleşik yaşam süren çiftçi topluluklarının elinde bulunan sulak bölgelere, tapınaklar kurulmuş ve üretim fazlası olarak adlandırılan toplumsal üretimin kaynağı olan suyun kontrolü tapınağın sahibine geçmiştir. Dinin kullanılması toplumsal baskı ile değil ikna yöntemi ile olmuştur. Üretim fazlasının tapınak adı verilen dini kurumlarda işlenmesi ve toplumu oluşturan çoban ve çiftçilerin dışında din adamları sınıfının doğmasına neden olmuştur. Ekonomik, kültürel ve toplumsal işler din adamlarının yürüttükleri işler haline gelmiş ve böylece gerçekleşen kentleşme, din adamlarının bir yol çizmesi sonucu bir boyut kazanmıştır (Avcı, 2010). Devletli toplumu yaratmada öncü rol oynayan din adamları, topluma bu yeni sistemi kabul ettirirken politikalarını meşru bir zemine oturtmuş, “tanrı-devlet-kral” ilişkisini ilerleyen zamanlarda topluma işleyerek devletin toplum tarafından kabulünü sağlamışlardır.

Modern devletin temellerinin atıldığı bu dönemlerde toplumsal düzene karşı yağma ve saldırıların başlaması sonucu ve kurulan yaşam alanlarının savunması ve korunması adına yeni bir toplumsal sınıf olan “asker sınıfı” ortaya çıkmıştır. Birlikte hareket etmeyi tercih eden asker sınıfı ve din adamları, toplumun ürettiği iktisadi fazlanın korunması ve ekonomik gelişimin sağlanması ile geniş topraklar üzerinde toplumsal üretimin artmasına katkıda bulunmuş ve ekonomik olarak güçlü kent devletlerinin ku-

rulmasını kolaylaştırmışlardır. Ancak güçlü kent devletlerinin varlığı tarihsel süreç içerisinde savaşların tekrarlanmasına neden olmuştur.

Savaşların bu topluluklar için siyasi bir yöntem haline gelmesi ve din adamlarının savunma ve toplumsal kaynakların toplumsal üretim içerisine aktarılması süreçlerinde yetersiz kalması nedeniyle, siyasal erk asker sınıfının eline geçmiş ve krallıkların temeli atılmıştır (Avcı, 2010).

Göçebe olarak bir hayat süren Sümerler, Mezopotamya’da yerleşik yaşam süren topluluklar üzerinde kuvvet kullanması sonucu karşılıklı mücadeleler yaşanmış ve Mezopotamya’da egemenliklerini kurarak tarihte bilinen “ilk devlet” olarak ortaya çıkmıştır. Oppenheimer, “devletlerin doğuşu nedeni, köylüler ile çobanlar, çalışanlar ile soyguncular, alçak vadilerdeki topraklarla yüksekteki yaylalar arasında yaşanan zıtlık” olduğunu söyler. Burada da gördüğümüz üzere toplumsal olarak ikiye ayrılan çiftçi ve çobanlar arasındaki mücadele sonucunda, günümüz modern devletinin temelleri atılmıştır. Askerin güç kazanması, din adamlarında güç kaybına neden olmuş ve yönetimde söz hakkı kalmayan din adamları sınıfının görevi tanrı adına ülkeyi yöneten kişiyi onaylamak olmuştur.

Burada tarihsel süreç içerisinde ele aldığımız üzere askeri ve dini kurumlar üretime ortak olmuş ve zamanla toplumsal baskı unsuru olarak “iktidar kurumları” konumuna gelmiş ve devleti oluşturmuşlardır.

2.3.Uygar Toplum

İlkel toplumdaki devlete geçiş tarihsel olarak uzun bir süreci kapsamaktadır. Belirli aşamalardan geçen ilkel toplum, bu tarihsel süreç içerisinde kendisine has özellikler oluşturmuş ve toplumsal olaylar ile değişime uğrayan bu özellikler zaman ile ilkel toplumdaki “uygar toplum” aşamasına geçilmesine vesile olmuştur. İlkel toplumun en temel özelliği dendiği zaman akla ilk olarak “devletsiz” olmaları gelmektedir. Toplumsal eşitliğin söz konusu olduğu ilkel toplumda toplumsal ayrışmaya neden olan yöneten-yönetilen sınıfları bulunmamaktadır. İlkel toplumda devlet aygıtının büyüüp gelişmesinin imkânı yoktur. Kısacası ilkel olmayan her toplum esasında devletli toplum olacaktır (Clastres, 2016:188).

M.Ö. 4000li yıllarda insanın, uygar topluma geçişinin ilk örneği olarak “Sümerler” adı verilen topluluk, Aşağı Mezopotamya bölgesine yerleşmiş ve bu durum yirminci yüzyılın başlarında yapılan araştırmalarla kesinliğe ulaşmıştır (Şenel, 2014:357). M.Ö. 3500lerde köyler kent haline gelmeye başlamış ve M.Ö. 3000li yıllarda ise Mezopotamya’da ilk şehir devletleri kurulmaya başlanmıştır.

Şenel’e göre “Uygar topluma geçiş ile devlete geçiş birbirinden ayırt edilemeyecek iç içe süreçler” olarak görülmektedir (Şenel, 2009, s. 327).

2.4. Eşit Toplumdan Sınıflı Topluma

İlkel toplumdaki Uygar topluma geçişte kabileler şeklinde yaşayan insanların, tarımı keşfetmesi üretim faaliyetlerinin başlaması, avcılık ve toplayıcılıktan kurtulup, yerleşik kültüre geçmelerine sebep olmuştur. Kabileler konar göçer yaşamı bırakıp köy yaşam tarzını seçmiş ancak tarımsal üretim hala ihtiyaç kadar yapıldığı için fazla üretime geçilememiştir ve “toplumsal eşitlikçi” yapı devam etmektedir.

Hayvancılık faaliyetlerindeki gelişmelerle birlikte insanlar tarımsal faaliyetlerde çeşitli aletleri kullanmaya başlamış bu durum daha kısa sürede daha fazla üretimin yapılmasına ve “üretim fazlası”nın ortaya çıkmasına neden olmuştur ve üretim fazlasına sahip olacak kişinin kim olacağı sorusu ortaya çıkmıştır.

Bu soru tarihsel süreç içerisinde cevap bulmuştur. Sulak alanların ele geçirilmesi ve kabile içinde öncü olan birtakım insanlar tarafından bu alanlara el konulması, özel mülkiyetin doğuşuna, bu da sınıflı toplum yapısının oluşmasına neden olmuştur.

2.5. Devlete Giden Süreç

Hızla artan nüfus ve yeni üretim teknikleri ile beraber küçük yerleşim alanı olan köylerin yerini büyük köyler aldı ve kabileler arası çatışmalar yaşanmaya başladı. Diğer kabilelerin saldırısından korunmak için köylere koruma duvarları örüldü ve yavaş yavaş kentleşme adımları atıldı. Bütün bu sınıfsal mücadele-

ler, özel mülkiyet kavramının gelişmesi ve üretim ilişkileri konularında, insanın insanla olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla, hukuk kavramının ortaya çıkmasına neden oldu. Ve tüm bu süreçlerde askeri sınıf, hukuk düzeninin koruyucusu ve yaptırım gücü oldu.

Üretim ile gelişen ticaret, asker sınıfı, hukuk düzeni gibi kavramlar devlet aktörünün doğuşu anlamına geliyordu. Dünyada bu gelişmeler yaşanırken toplumda sınıf mücadeleleri baş gösterdi, hâkim sınıf olma yani yöneten sınıfı olma ve hâkim sınıf olamama yani yönetilen sınıf olma mücadeleleri günümüze kadar sürecek sınıfsal çatışmaların temeliydi. Sınıfların bu iktidar mücadelesini devletin kendisi olma/devlet olma mücadelesi olarak adlandırabiliriz.

3.1.1980 Öncesi Sosyal Devlet Kavramı

Tarih boyunca yaşanan çeşitli toplumsal olayların ardından devlet kavramının önemi ve rolü zaman içerisinde değişmiştir. “Refah devleti ya da sosyal devlet” kavramı zamana ve ülkelere göre farklı şekillerde tanımlanmıştır. 19. Yüzyıl sonlarında ortaya çıkan sosyal devlet, toplumun sosyal refahını en üst düzeye çıkarmak amacıyla, toplumsal müdahalelerde bulunun bir devlet modelidir. Kriz, savaş, çatışma gibi toplumsal olayların yaşandığı dönemlerin sonrasında devlet hem sosyal yaşama hem de ekonomik yaşama çeşitli müdahalelerde bulunarak, yaşanan toplumsal olaylar sonucunda meydana gelen yoksulluk, toplumsal adaletsizlik, gelir dağılımın-

da ortaya çıkan sorunlar ve toplumun refahını etkileyen olaylarla mücadele konusunda çeşitli roller üstlenmiştir.

Sosyal devlet;

- Müdahaleci bir devlet anlayışıdır.
- Düzenleyici bir devlet anlayışıdır.
- Yeniden dağıtıcı bir devlet anlayışıdır.
- Girişimci bir devlet anlayışıdır.
- Bireylere hak ve özgürlüklerin sağlanması bakımından pozitif bir devlet anlayışıdır. (Aktan, 1995: 73-74)

Liberal ekonomiyi benimseyen ülkelerde gelir dağılımında yaşanan dengesizlik sonucu devletin piyasaya müdahalede bulunmuş ve toplumsal sorunlara çözüm arama kapsamında “sosyal devlet” kavramı ortaya atılmıştır. Sosyal devletin amacı, bireylerin refah düzeyinin eşitlenmesinden ziyade, devlet müdahalesi ile topluma karşı çeşitli sorumluluklar üstlenerek bireylerin temel ihtiyaçları çerçevesinde “işsizlik sigortası, sağlık sigortası, ücretsiz eğitim, aile ve çocuk yardımı ve uygun fiyatlı konut sağlama gibi uygulamalar” ile bu eşitsizliklerin toplumsal hayatı engellemesinin önüne geçmektir.

19. yüzyılın sonu itibarıyla kapitalist devlet anlayışındaki değişiklikler sonucu liberalizm ve sosyalizm etkisiyle ortaya çıkan sosyal devlet modeli, ortaya atıldığı dönemde dünyanın gündemine oturmuştur. Sosyal devlet olma hedefine dönük ilk adımlar Almanya tarafından atılmıştır. İstatistikî veriler ele alındı-

ğında, Almanya'nın sosyal devletin öncüsü olduğu görülmektedir. İş kazası sigortası (1871), sağlık sigortası (1883) ve emekli maaşı (1889) gibi sosyal devlet uygulamaları ilk kez bu ülkede hayata geçirilmiştir (Aktan, 2008).

20. yüzyıla gelindiğinde 29 krizi ve reel sosyalizm deneyimleri refah devleti modeline geçişin ortaya çıkmasını sağlamıştır (http://www.sosyalhizmetuzmani.org/stk_devlet.htm). Sosyal devlet modelinin uygulanması ile toplumda sivilizm kavramı, bireysel özgürlükler, örgüt kurma, katılımcı demokrasi anlayışı, sivil ve demokratik toplum gibi kavramlar öne çıkmıştır. Modern sivil toplum kavramı bu konjonktür bağlamında tarihsel süreç içerisinde şekillenmiştir. Liberal politikaların uygulanması sebebiyle sosyal devlet modelinde siyaset üretmek yalnızca siyasi partilere indirgenmemiştir aynı zamanda sivil toplumun da bir özelliği olarak ele alınmıştır. Bu durum refah devletinde sivil toplum kavramının güçlenmesine ve hem kamusal alanda hem de siyasi alanda sivil toplumun bir aktör olarak rol oynamasına neden olmuştur.

1950'lerde birçok ülke için itibar kazandıran sosyal devlet modelinin çöküşü, 1970'li yıllarda başlamıştır. Sosyal devlet modeline karşı güçlenen siyasi akım "neoliberalizm" olmuştur. Sosyal devlet modelinin güç kaybetmesinin en büyük sebebi olarak, devletin sosyal harcamalarının altında ezilmesi ve yaşanan toplumsal problemlere çözüm arama boyutunda yetersiz kalması gösterilir.

3.2. 1980 Sonrası Neo liberal Politikalar

1980'li yıllardan itibaren sosyal devlet modeline karşı yapılan eleştiriler artmıştır. Neoliberal politikanın güç kazanması ve küreselleşmenin etkisi ile devlet kavramı yeniden yapılandırılmış ve bu yapılandırma çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır. Bu doğrultuda sosyal devlet modelinin yerini, birçok ülkede neoliberal devlet modeli almaktadır.

1980 öncesi liberal ekonomi politikalarının neden olduğu toplumsal sosyal eşitsizliklerin giderilmesi ve bu amaçla insanlara asgari bir yaşam düzeyinin sağlanması niyetiyle hareket eden sosyal devlet sistemi, kapitalist düşünce sistemini ortadan kaldıramamıştır. Sosyal devlet modeli içerisinde kamu iktisadi kuruluşları, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi hususunda küresel rekabet ortamında başarılı olamamış ve bu başarısızlık ekonomiye ağır bir yük olarak yansımıştır. Küreselleşme süreci içerisinde tüm ülkeler tarafından bu ekonomik yükler hissedilmiş ve bu durum dünya genelinde sosyal devlet modelinden uzaklaşılmasına neden olmuştur (Ertuğrul, 2004).

Küreselleşme süreci ile ekonomik ilişkiler uluslararası sermaye tarafından belirlenir hale gelmiştir ve bu rekabet ortamına giren devletler belirlenen ilkel çerçevesinde hareket etmeye zorlanmıştır. Ve uzun süre dünya gündemini meşgul eden bir model olan refah devleti modeli yerini ve rolünü neoliberal devlete devretmiştir. Neo-liberal anlayış,

özgür ve adil bir toplumun ancak Pazar mekanizması tarafından kendiliğinden oluşan bir düzenle var olabileceğini ileri sürer (Ertuğrul- Çolak, 2010).

ABD ve İngiltere tarafından 1980'li yıllarda devletin küçülmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Kamunun müdahalesinin gerekliliğini savunan Keynezyen politikanın aksine "başka alternatif yok" söylemiyle ortaya çıkan neoliberal yaklaşım, mükemmel piyasa için devletin piyasadaki rolünün küçülmesi gerektiğini savunmuş ve bu sebeple piyasa ekonomisinin gücü artmıştır. Bu bağlamda kamu harcamaları azaltılmıştır. Neo liberal politikalar ile ülkelerin kalkınma performansı ve halkların yaşam standardı yükselmiş, yönetimde demokrasi ve şeffaflık teşvik edilmiştir.

3.3. Neoliberal Politikaların Sosyal Devlete Etkisi

Neoliberal politikaların etkisiyle güçlenen küreselleşme kavramı, yalnızca ekonomik alanda değil aynı zamanda kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması ile siyasal, sosyal ve kültürel birçok alanda etkili olmuştur. Sovyet bloğunun yıkılışı ve küreselleşme ile sosyal devlet, işlevini yerine getirme konusunda sıkıntılar yaşarken bu süreçte piyasa ekonomisi yükselişe geçmiş ve sivil toplum kavramı yeniden bir diriliş yaşamıştır.

Refah devletinde yaşanan sosyo-ekonomik krizler, sosyal devletin eşitlik, adalet, temel hak ve özgürlükler ile ilgili

toplumsal sorunların çözümünde yetersiz kalmasının ardından Batı'nın post modernizasyon süreci ve neoliberal politikaları ile şekillenen küreselleşme olgularıyla, sivil toplum kavramı yeniden üretilmiştir. Liberal sosyal devlet modelinde, devletin kalkınma aracı haline gelen sivil toplum zaman içerisinde devletin rolünü üstlenmiş ve devletin sosyal alandaki etkisi azalmıştır.

4. KÜRESEL SİVİL TOPLUM

4.1. Sivil Toplum-Politik Toplum

Sivil toplum-politik toplum ayrımını yaparken politik toplumu "devlet" olarak ele alıp sivil toplumu "doğrudan doğruya devletin denetiminde olmayan bütün alanlar" olarak ele almaktayız.

4.1. Sivil Toplum Kavramına Tarihsel Bir Bakış

İlkel toplumdan uygar topluma geçildiği dönemde özellikle Orta Çağ döneminde merkezi krallıklar kurulmaya başlanmıştır. 16 ve 17.yüzyıllarda kralar sahip oldukları orduların ihtiyaçlarını karşılamak üzere o dönemde nakit parayı ellerinde bulduran tüccarlara ve burjuva sınıfına danışmışlardır ancak bu sınıflar nakdi paranın karşılığında kraldan, çıkarları doğrultusunda bazı haklar talep etmişlerdir: "Yaşadıkları kentlerde kendi kararlarına kendilerinin karar vermesi yani kralın hiçbir şekilde o kentin iç işlerine karışmaması" gibi haklar vesilesi ile kentler, dönemin özerk alanları olmuş ve sivil toplumun ilk adımları atılmıştır.

Tüm bu yaşanan tarihsel olaylar sonucunda, bugün sivil toplum kavramının ilk ortaya çıkışı hakkında konuşurken, aristokrasiye karşı mücadele ederek bazı haklara sahip olan burjuvaları ele alıyoruz.

Tarih sahnesinde sivil toplum kavramını ilk kez Aristo ve Platon tarafından kullanılmıştır ve bu kavramın, dönemin polis devletleri üzerinden ortaya çıktığı söylenmektedir. Antik Yunanda polis alanı “özgür yurttaşların devlet yönetimine katıldıkları, yaşam için gerekli zorunluluklardan uzak, insani varoluşun gerçekleştirildiği “bir alan olarak tanımlanmıştır. (Arendt, 1996: 34). Aristo tarafından ortaya atılan ve Çiçero tarafından 1438 yılında Latinceye çevrilen “societas civilis” yani Politike Koinonia kavramı, sivil toplum kavramının tarihsel kullanımını konusunda başlangıç olarak sayılmaktadır. Ancak bu kavram zaman içerisinde bazı değişikliklere uğramıştır. Devlet üçüncü bir şahıs gibi algılanarak sivil toplum-politik toplum ikiliğinin doğmasına ve sonrasında Hegel, Gramsci ve Marx tarafından “devlet ile beraber” tanımlanan sivil toplum, “devlete göre” tanımlanmaya başlanmıştır. Aile, devlet ve sivil toplumu birbirinden tamamen ayıran Hegel, sivil toplum kavramını tanımlarken karışık/kompleks bir sosyal düzenin teorisi olarak ele almıştır.

1980 sonrasında sivil toplum Batı kavramı olmaktan çıkarak küresel bir kavram haline gelmiştir ve 1990 ile beraber “çağdaş sivil toplum” kavramı literatüre hâkim olmaya başlamıştır.

Günümüzde ise sivil toplumu toplumsal sorunları ele alan ve bu sorunlara devlet otoritesinin dışında çözüm arayan, devlet otoritesi dışında hareket etme alışkanlığı edinmiş, devlete düşman olmayan ancak devletten bağımsız olan toplum olarak tanımlamaktayız. Sivil toplumun bir sözleşme ile “oluşturulmuş” olmayıp, doğal bir süreç içerisinde şekillen bir kurum olduğunu belirten ve onu ahlaki bir kategori olarak değerlendiren Ferguson, sivil toplumun bir medeniyet ve bir ilişkiler bütünü olduğunu vurgular (Tester,1992: 46).

Çağdaş sivil toplum kavramı kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi ve demokrasinin işler halde olması bağlamında tanımlanmaktadır. Sivil toplumun varlığından söz edebilmemiz için bireylerin haklara sahip olması ve dokunulmazlıklarının bulunması, toplum içerisinde gönüllü örgütlenmelerin varlığı gerekmektedir. Gramsci sivil toplumdaki bireyi politik mücadelenin aktörü olarak tanımlamaktadır. Bu birey haklara sahiptir ve toplumsal sorunlara çözüm olarak örgütlü hareket eder ve ortak hizmetlerin yerine getirilmesini sağlar. Ancak sivil toplumun belirlenen amaca ulaşabilmesi ve katılımcı demokrasinin sağlanması için, gönüllülük esasıyla örgütlenen bireylerin, kamusal sorunlara ve çözümlerine ilişkin hareket edebilmeleri, sahip oldukları temel hakların ve özgürlüklerin anayasal çerçevede tanımlanmış ve korunmuş olması gerekmektedir.

4.2. Politik Toplum

Batı toplumlarında sivil toplum-politik toplum ayrımı Anglo-Sakson model ve Fransız Modeli üzerinden tanımlanmaktadır. İngiltere ve Amerika’da uygulanan Anglo-Sakson modelde toplum yukarıdan-aşağıya şekillenmez, yani toplumu şekillendiren devlet değildir bireydir. Fransa modelinde ise toplum yukarıdan-aşağıya şekillenmektedir yani toplumun şekillenmesinde rol oynayan aktör devlettir. Günümüz sivil toplum-politik toplum ilişkileri bu anlayışlar çerçevesinde biçimlenmiş ve tanımlanmıştır (Hira-Şan 2009).

Sivil toplum kavramını ilk kez eserinde başlık olarak kullanan (Doğan, 2002:71) Ferguson’a göre, despotizme bürünen politik toplum (devlet), bireyleri pasifleştirir, vatandaşları kendi haklarından mahrum bırakır ve bunu sağlamak için de geniş bir bürokratik düzenden yararlanır. Korku, güç ve militarizmi kullanarak kamusal alan üzerindeki her çeşit tartışmayı engelleyerek tekil kamusalığa neden olur (Yıldırım, 2005:63).

4.3. Gönüllülük Kavramı

Gönüllülük kavramı, kişiden kişiye, toplumdaki topluma değişse de özünde bireyin özgür iradesi ile bir toplumsal girişim ya da sivil hareket aracılığıyla, içinde yaşadığı topluma, sosyal hizmetlerin ulaşması amacıyla eyleme geçirdiği faaliyetlerin bütününe ifade etmektedir.

Gönüllü katılım ise, en geniş anlamıyla, toplum yaşamını etkilemek

amacıyla girişilen bireysel ya da toplu hareketler olarak tanımlanmaktadır (Cooper, 2006:76).

Gönüllü katılımın sahip olduğu bazı özellikler vardır. Bunlar: zorunlu olmaması (gönüllü olması), karşılık beklemezsizin yapılması ve kamu yararı amacına gütmesidir.

Gönüllülük kavramının dünya çapında farkındalık kazanması 1985 yılı itibarıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 5 Aralık tarihini “Dünya Gönüllüler Günü” olarak kutlamasıyla birlikte olmuştur. Ve gönüllü hizmetlerinin yaygınlaştırılması adına 2001 yılı “Dünya Gönüllüler Yılı” olarak ilan edilmiş ve sonrasında birçok ülke bu çalışmaya destek sağlamıştır. Bugün Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 123 ülkede 5 Aralık tarihi Gönüllüler Günü olarak kutlanmaktadır ve birçok kurum ve kuruluş her sene yaptığı çalışmalar ve projeler içerisine gönüllü çalışmaları dahil eder bir konuma gelmiştir.

4.4. Küreselleşen Dünyada Gönüllülük

En basit haliyle “küreselleşme” uzak-yakın kavramının göz ardı edilerek insanların ve ülkelerin birbirine gerek ekonomik gerekse sosyal etkileşim konusunda yakınlaşması olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan yola çıkarak küreselleşme ve gönüllülük olguları arasındaki benzerliği görebiliriz. Küreselleşme, Soğuk Savaş sonrasında en moda ve fakat belki de en çarpıcı ve uyarıcı kavramlardan birisi olmuştur (Çalış, 2003:34).

Bu süreç ile beraber Sivil Toplum Kuruluşları için yeni dönem başlamış ve birbirini etkileyerek gelişen ve değer kazanan iki olgu olarak küreselleşme ve sivil toplum kavramları dünya gündeminde önemli bir yer edinmiştir (Yıldız, 2006:23).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber ortaya çıkan küreselleşme sadece ekonomiyi değil siyasal, sosyal ve kültürel hayatı da etkilemiştir. Küreselleşmenin siyasi basamağı olan "siyasal küreselleşme" ulus devlet üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Siyasal küreselleşme ile demokrasi yaygınlaşmış, uluslararası kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının etkinliği artmıştır. Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan küresel sivil toplumlar, uluslar üstü bir seviyede faaliyet gösteren, gönüllülük ilişkisine dayalı, kâr amacı gütmeyen, bireylerin veya toplulukların gönüllü girişimlerinden oluşmaktadır. Küreselleşme sonucu demokrasi ve özgürlüklerin, küresel ölçekte yaygınlık kazanması eğilimi, devletler karşısında daha özgür yurttaşlardan oluşan bir toplum kurma beklentisi sivil topluma olan ihtiyacı ortaya koymuştur (Yıldız, 2006: 49). Kamu politikalarını etkilemek isteyen devlet dışı aktör olarak kurulan bağımsız sivil toplum kuruluşlarının en önemli özelliği de gönüllülük esasına dayalı çalışması olmuştur.

Buradan hareketle gönüllülük hareketlerini tıpkı küreselleşme kavramının "sınır ötesine akışı" gibi düşünebiliriz. Bu durumda gönüllülerin, küresel boyutta faaliyet gösteren aktörler olduğunun ve

uluslararası gönüllüler ağının da küresel sivil toplumun ortaya çıkışında önemli bir faktör olduğunun vurgusunu yapabiliriz.

4.5. NeoLiberal İdeoloji ve Küresel Sivil Toplumun Etkileri

Giddens küreselleşmeyi, yerel olayların uzakta gerçekleşen olaylarla biçimlendirilmesi yoluyla Dünya çapında sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlar (Bulut, 2003: 181). Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan Küresel Sivil Toplum, küresel kapitalizmin neden olduğu sosyal eşitsizlikler ve adaletsizliklere karşı mücadele etmekte ve devlet-altı, devlet-üstü oluşumların önemini arttırmaktadır. Aynı zamanda sosyal refah programlarına katkıda bulunurken hem siyaseti hem de siyasetçiler etkiler ve siyasal karar alma süreçlerine aktif olarak katılım sağlar.

Küreselleşme süreciyle birlikte gelişen neoliberal anlayış ile devlet, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi birçok alanda işlevini sivil topluma bırakmıştır. Küresel Sivil Toplumun gönüllü organizasyonları neoliberal politikaların etkisi altında olan dünyada, eğitim, sağlık, barınma gibi temel sorunlar konusunda alternatif çözümler üretmeye çalışmaktadır. Küresel Sivil Toplumun diğer işlevlerine değinecek olursak bunlar;

1. Küresel boyutta kamuoyu oluşturarak yoksulluğun azaltılması ve demokrasinin geliştirilmesini sağlamak,

2. Şeffaflığı ve hesap verilebilirliği arttırarak finansal sorunları görünür hale getirmek,

3. Refah seviyesini yükseltmek adına oluşturduğu kamuoyu tartışmaları ve şeffaf faaliyetleri ile toplumsal farkındalığı arttırarak eşitsizliklerin ve sosyal çatışmaların azaltılması konusunda rol oynamak,

4. Teknolojik gelişmelerden faydalanarak kitle mobilizasyonu sağlamak, konferanslar, gösteriler ve toplantılar aracılığıyla gönüllüler ile beraber temel sorunlara alternatif çözümler üretmek.

Ancak tüm bu işlevlerine rağmen yeterli fon, insan gücü ve ekipmanlar sebebiyle faaliyet kapasiteleri sınırlanmaktadır.

4.6. Küresel Sivil Toplum Eleştirisi

Küresel sivil toplumu, devletlerden ve piyasalardan bağımsız, vatandaşların, ulusal devletin sorumluluğunun dışında sahip oldukları faaliyet alanı şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu anlamdaki küresel örgütler, çevreden-üçüncü dünyanın borçlarına, fakirlik, cinsiyet ayrımı, şiddet, çocuk köleliği, insan hakları ve demokratikleşmeye kadar bir dizi konuyla ilgilenmektedirler (Yıldız, 2006:58).

Neoliberalizm etkisinde gelişen küreselleşme sürecinde sivil toplum, birçok devlet tarafından resmi olarak "doğal ortak" olarak kabul edilmiş ve ulus-ötesi STK'lara devletler tarafından kaynak sağlanmasına neden olmuştur. Küresel sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğunun Batı'da kurulması ve Batılılar tarafından maddi olarak desteklenmesi bu STK'ların Batı'nın kontrolünde olduğu suçlamalarına neden olmuştur.

Siyasal ve kültürel olarak etkilenen sivil toplumun sermayeden bağımsızlığı sorgulanmaya başlanmıştır.

Giriş

Yakın tarih, devlet içi krizler ve devletler arası çatışmalar nedeniyle kitlesel vahşetlere ve büyük ölçekli can kayıplarına tanık oldu. 1993'teki Somali felaketi, bir yıl sonra 1994'te yaşanan Ruanda katliamı, 1995'te Boşnak halkına karşı gerçekleşen soykırım, 1999'da Kosova'daki etnik temizlik, Soğuk Savaş sonrası dünyada uluslararası kamuoyunun gözleri önünde akıl almaz insani krizlerin gerçekleşebileceğini gösterdi. Temel insan hakları, dünya barışı ve güvenliği ile açıkça çelişen ve vicdanları sarsan bu felaketler, aslında Soğuk Savaş sonrası doğan güç boşluğunda özellikle Afrika ve eski Yugoslavya bölgelerinde birbiri ardına patlayacağı beklenen krizlerdi.

Tüm bu beklentilere rağmen uluslararası sistemin bu insani krizleri önlemede ve nasıl yanıt verdiğine baktığımızda, ne yazık ki efektif ve hızlı bir politika geliştirilemediğini görürüz. Bu hadiseler, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası kurumların sarsıcı felaketler karşısında etkisizliğini ve âtil yapısını göstermiş ve sonuçta söz konusu kurumlar başarısızlık eleştirileriyle birlikte ciddi kınamalara maruz kalmıştır. Birleşmiş Milletler, tarihsel anlayışının bir yansıması olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra egemenlik normlarını düzenlemiş ve tüm üye devletleri eşit birimler olarak kabul etmişti.

Sonuç

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi ile ortaya çıkan "yeni dünya düzeni" fikri ile önem kazanan küreselleşme kavramını bir süreç olarak ele alırsak sadece ekonomik alanda değil aynı zamanda siyasal, kültürel, sosyal ve teknolojik alanlarda da yadsınamaz öneme sahip etkileri olduğunu görürüz. Bu süreçle birlikte mevcut dünya düzenindeki eski yapı ve kurumlar, köklü değişiklikler ve küreselleşme ile birlikte güçlenen ve gelişen yeni politikalar üretmek zorunda kalmıştır. Küresel siyasetin belirlenmesinde başat rol oynayan ulus devlet aktörünün yanı sıra uluslararası kurumlar, çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları siyasi arenada aktif rol almaya başlamıştır.

Küreselleşmenin önemi ve tanımını incelediğimizde, sivil topluma etkisi ve sivil toplumun dünya politikasında rolünün ve öneminin artmasına neden olduğu görülmektedir. Tüm bunları ele alırken tarihsel süreç içerisinde öncelikle sivil toplum kavramının ortaya çıktığını görmekteyiz. Yaşanan teknolojik gelişmelerin de etkisiyle sosyal ilişkilerde mesafe ve sınıf engelleri azalmış, sosyal ilişkiler yaygınlık kazanmış ve tüm bu süreçler sivil toplumun gelişimine zemin hazırlamıştır. "1980 Sonrası Küreselleşmenin Etkisi ile Güçlenen Neo liberal Politikaların Sosyal Devletin Rolüne Etkisi ve Küresel Sivil Toplumun Ortaya Çıkışı" başlığını taşıyan bu çalışmada ilk olarak ilkel toplumdan devlete giden süreç tarihsel olarak ele alınmıştır. İkinci olarak küreselleşme öncesi sosyal

devlet/refah devleti kavramı incelemesinin ardından neoliberal politikalar etkisinde devletin değişen rolüne değinilmiştir. Son olarak birlikte gelişen ve yükselen iki kavram olarak ele alınan küreselleşme ve sivil toplum kavramlarına ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Makalenin hipotezini neoliberal politikalar etkisinde önem kazanan küreselleşme kavramı ile beraber sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının zaman içerisinde devletin rolünü üstlendiği varsayımı oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak küreselleşmenin sivil toplumu hangi yönde etkilediği ve hangi yönde yetersiz kalarak eleştirilene maruz kaldığı cevaplanmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Aktan, Coşkun Can (1995), 21.Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru Optimal Devlet, Kamu Ekonomisinin ve Yönetiminin Yeniden Yapılanması ve Küçültülmesine Yönelik

Öneriler, İstanbul: TÜSİAD Yayınları

Aktan, Coşkun Can (2008), Sosyal Refah Devleti, İstanbul: Okutan

Arendt, H. (1996) Geçmişle Gelecek Arasında, (Çev: B.S. Şener), İstanbul: İletişim Yayınları

Avcı, Onur. Bilim ve Gelecek Dergisi Sayı.73-Devletin Doğuşu

Bayraktar, Fesih (2017) Neo-Liberalleşme, Sivil Toplum Kuruluşları ve 'Projecilik': Eleştirel Bir Bakış, Amme İdaresi Dergisi, 105-142

Bulut, Nihat (2003). "Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu?", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52 (2), 173- 197.

Clastres, Pierre. (2016), Devlete Karşı Toplum (Çev. Mehmet Sert ve Nedim Demirtaş), Ayrintı Yayınları, İstanbul.

Cooper, Terry L., Bryer, Thomas A. Ve Meek, Jack W., "Citizen-Centered Collaborative Public

Management", Public Administration Review, December, Special Issue, 2006, S. 76. (Ss. 7688).

Çalış, Şaban (2013) "Üç Tarz-ı Siyasetten Globalizme", Küresel Sistemde: Siyaset, Yönetim Ekonomi, Derleyen. M. Akif

Çukurçayır, Konya, Çizgi Kitabevi

Doğan, İlyas. (2002), Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, Alfa Yayınları, İstanbul.

Ertuğrul, Cemil. (2004), Tarımda Küreselleşme – Uruguay Görüşmeleri ve Sonrası, Odak Yayınevi, Ankara.

Ertuğrul, Cemil- Çolak, Olcay (2010) Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Cilt: 47 Sayı:543

Küreselleşme Sürecinde Sosyal Devletten Neo-Liberal Devlete Geçiş

Kamat, S. (2004), "The Privatization Of Public Interest: Theorizing Ngo Discourse İn NeoLiberal Era", Review Of International Political Economy, Vol. 11, No: 1, S. 155-176.

Sencer, Muzaffer (1987), "Toplumların Evrimi", Amme İdaresi Dergisi, S.1

Şenel, Alaeddin (2009). Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Özcan, Mehmet Tefik (2012) İlkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol-Hukuk Dışı Mekanizmalar ve İlkel Hukuk, İstanbul

Yıldırım, Ergun. (2005), Apolitik Politikaların İnşacıları Olarak Sivil Toplum, Sivil Toplum, 3, (10), Ss. 63.

Yıldız, Osman (2006) Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Dünya Politikasında Artan Rolü: Uluslararası Kuruluşlar Açısından Bir Değerlendirme, Doktora Tezi Tester, K. (1992) Civil Society, London: Routledge Inc.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/481-devletsiz-yasamak-mumkunmu>

Hira, İsmail-Şan, Mustafa Kemal. (20.04.2009), Türkiye’de Sosyo-Politik Sistem ve Sivil

Toplum Arayışları,

http://www.sosyoloji.sakarya.edu.tr/turkiyede_sosyopolitik_sistemve_sivil_toplum.pdf

Özcan, Emre, http://www.sosyalhizmetuzmani.org/stk_devlet.htm, Sivil Toplum

Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Sivil Toplum-Devlet İlişkisi